

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Adang, Marc, *Voor sociaal-democratie, smaakvoeding en verheffend genot. De Amsterdamse vereniging Kunst aan het Volk, 1903-1928* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2008; Amsterdam: Aksant, 2008, 766 blz., ISBN 978 90 5260 314 8).

De Amsterdamse vereniging Kunst aan het Volk was niet erg succesvol in het realiseren van haar doelstellingen, noch in het bereiken van een groot ledental of een lange levensduur. Desondanks is zij vereerd met een studie van meer dan 700 pagina's die als proefschrift verdedigd is aan de Universiteit van Amsterdam. De vraag lijkt gerechtvaardigd of al die aandacht terecht is en wat zij heeft opgeleverd.

Kunst aan het Volk werd in 1903 opgericht met als doel 'het begrijpen en genieten van kunst door de leden der arbeidersklasse te bevorderen' (223). De vereniging kende twee soorten leden: de werkende en de kunstlievende. De eerste groep organiseerde tentoonstellingen, concerten en andere activiteiten ten behoeve van de tweede groep. Tot de werkende leden behoorden vooral kunstenaars zoals schrijvers, musici, schilders en vormgevers. De kunstlievende leden waren merendeels afkomstig uit de arbeiderselite en de kleine burgerij. Van het begin af aan bleek het voor de werkende leden moeilijk om de activiteiten goed af te stemmen op de culturele horizon van de kunstlievende leden. In het streven om de arbeiders op te voeden en hun smaak te verbeteren sloegen zij vaak de plank mis. Gevolg was dat tentoonstellingen met kritiek overladen werden, nogal wat lezingen en voorstellingen slecht bezocht werden en de boodschap van toneelschrijvers en dichters over de hoofden heen ging. Binnen de vereniging ontbraken de mechanismen om de aansluiting tussen de groepen te verbeteren. In theorie was de vereniging democratisch ingericht. Beide soorten leden konden in het bestuur gekozen worden en ieder lid had stemrecht op de algemene ledenvergaderingen waar de programmering ter goedkeuring werd voorgelegd. In de praktijk bleven de kunstlievende leden echter massaal weg van de vergaderingen (512) en kwamen alleen de werkende leden in het bestuur terecht (225). Dit klemde des te meer gezien de getalsverhoudingen: naast enkele tientallen werkende leden waren er een paar duizend kunstlievende. Door dit alles was de vereniging feitelijk eerder hiërarchisch en

paternalistisch dan democratisch. De kloof tussen de twee groepen werd nooit overbrugd en – mede onder druk van financiële problemen – werd de uiterste consequentie hiervan in 1924 getrokken. Bij een reorganisatie verloren de niet-werkende leden hun lidmaatschap, waarna zij alleen nog als donateur konden aanblijven. Enkele jaren later viel het doek definitief.

De auteur werkt niet vanuit een probleemstelling maar wil een geschiedenis van alle aspecten van de vereniging schrijven, ingebed in een zeer uitgebreide beschrijving van de context waarin zij opereerde: de vroege sociaal-democratie en de destijds circulerende ideeën over volksopvoeding en kunst. De vereniging werd namelijk opgericht door kunstenaars die lid waren van de SDAP of zich daarmee verwant voelden. Bij de beschrijving van de context wreekt zich dat de auteur sinds 1980 met zijn proefschrift bezig is geweest en enigszins ingehaald is door de geschiedschrijving. Inmiddels hadden korte verwijzingen naar recente literatuur kunnen volstaan. Hoewel een probleemstelling ontbreekt, keert één vraag in het boek veel terug, namelijk die naar de oorzaken van het matige succes van de vereniging. De auteur noemt onder andere de politieke en kunstzinnige heterogeniteit onder de werkende leden, het tegenvallend ledental, een mede daardoor veroorzaakt gebrek aan geld om de ambities waar te maken en heel wat bestuurlijk onvermogen. Volgens hem schoot de eerste voorzitter, de journalist en SDAP-er Pieter Lodewijk Tak zelfs dermate tekort dat de vereniging op een voortijdig einde afstevende en alleen kon overleven ‘dankzij de plotse dood van Tak in 1907’ (653).

De relevantie van het boek lijkt mij echter duidelijker te worden als we het tegengestelde, namelijk positieve, perspectief hanteren. Het is opvallend dat de vereniging decennia lang duizenden betalende leden kon vasthouden, dat de werkende leden vaak van grote persoonlijke betrokkenheid blijk gaven en dat de gemeente Amsterdam van 1910 tot 1924 het werk belangrijk genoeg vond om met een jaarlijkse subsidie te steunen. Kennelijk was er in Amsterdam in het eerste kwart van de twintigste eeuw een grote maatschappelijk behoefte aan een vereniging als deze. Dat is een belangrijke vaststelling. Het diepgaand onderzoek dat Adang heeft uitgevoerd naar de achtergrond van de leden is daarom heel interessant. Hij gaat individueel in op de werkende leden, onder wie bekende kunstenaars als de architect H.P. Berlage, de dichter C.S. Adama van Scheltema en politiek tekenaar A. Hahn. Bij de kunstlievende leden was een dergelijke benadering onmogelijk, alleen al omdat het archief van de vereniging inclusief de ledenadministratie is verbrand. In plaats daarvan verzamelde Adang ruim 800 namen uit

verschillende bronnen en voerde een uiterst arbeidsintensief onderzoek uit in het bevolkingsregister. Zo werd het mogelijk conclusies te trekken aangaande de verdeling van mannen en vrouwen, leeftijdsopbouw, beroep, levensbeschouwing en buurt waarin de leden woonden.

Dit boek is een welkome aanvulling op de historiografie over verenigingen die voor een groot deel bestaat uit jubileumboeken. Deze hebben uit de aard der zaak altijd betrekking op een succesvolle organisatie en weten niet altijd een gepaste afstand tot het onderwerp te bewaren. Niet in het minst dankzij de analyse van het ledenbestand is deze studie naar een enigszins mislukte vereniging een mooie bijdrage aan de geschiedschrijving.

Milja van Tielhof, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis

Webrecensie BMGN – LCHR 126:4 (2011)

Arntz, Frederic, ***Endstation Niederlande. Eine Untersuchung zur Integration der Molukker seit den 1950er Jahren*** (Niederlande-Studien. Kleinere Schriften 11; Münster, [etc.]: Waxmann, 2010, 154 blz., ISBN 978 3 8309 2427 2).

Het is altijd interessant als buitenlandse onderzoekers een kritische blik werpen op Nederlands onderzoek. De Duitse Frederic Arntz belooft dat in zijn *Endstation Niederlande. Eine Untersuchung zur Integration der Molukkers seit den 1950er Jahren* ook te doen (13). Arntz studeerde aan het *Zentrum für Niederlande-Studien* aan de Wilhelms Universiteit in Münster en de Radboud Universiteit in Nijmegen. *Endstation Niederlande*, is zijn afstudeerscriptie, uitgekomen in de reeks *Niederlande-studien kleinere schriften*.

In zijn boek kijkt Arntz naar het integratieproces van Molukkers op basis van de hierover bestaande literatuur. Daarbij richt hij zich op sociaal-economische factoren als arbeid, scholing en huisvesting. Logischerwijs spelen daarom beleidsmaatregelen als de invoering van de zelfzorgregeling in 1956 (tot dan toe kregen Molukkers een volledige verzorging), de overgang van de woonoorden naar de woonwijken, en het 1000 banenplan in 1986, een belangrijke rol.

Na een korte inleiding schetst Arntz in het tweede hoofdstuk de koloniale geschiedenis. Deze laat hij lopen van de oprichting van de VOC in 1602 tot het begin van de Japanse bezetting in 1942. Uiteraard zoomt hij daarbij in op de positie die Molukkers gaan innemen als loyale soldaten van het KNIL. Het derde hoofdstuk behandelt de dekolonisering van Indonesië. Hierin schetst Arntz welke keuzes Molukkers maken op het moment dat de federale staten van Indonesië worden omgevormd in een eenheidsstaat, met als gevolg het daaropvolgende onvrijwillige vertrek naar Nederland.